

Szabadságot lopni

A nagy könyvlopás

PATAKI GÁBOR

Szentendrei Képtár, 2020. III. 1-ig

Egy, a közelgő sztrádaépítések miatt az utolsó pillanatban elvégzett régészeti leletmentésre emlékeztet *A nagy könyvlopás* című kiállítás. A két kitűnő, akríbiájukról is nevezetes művészettörténész, Árvai Mária és Véri Dániel szerencsére még időben látott hozzá a legendás esemény feldolgozásához. Tanulmányokban, messze kanyarodó mellékszálakban gazdag történelem bontakozott ki feldolgozásuk nyomán.

Adva volt, sok forrásban, visszaemlékezésben felmerült, hogy 1959 őszén francia könyvkiállítás rendeztek a Múcsarnokban, melynek során az anyag döntő hányadát egyszerűen ellopták a látogatók. Az anekdotikus, megmosolyogtatónak tűnő epizódok mögött azonban véresen komoly belügyi, diplomáciai és kultúrpolitikai történések feszültek.

Az úgynevezett konszolidáció félidejénél járunk. Nagy Imre összedrótzott lábbal a sírgödörben, Mansfeld Péter is kivégezve már, a rendszer most barátságosabb arcát fogja mutatni. Ugyan az 1956 utáni „laza” kultúrpolitika, a Tavasz Tárlat liberalizmusa már a múlté (ez az egyetlen év a 20. században, mikor nem jelenik meg művészeti folyóirat a túl engedékenynek minősített Múterem és az egy évvel később induló hivatalos Művészet között). Mindenesetre a politika hivatásos irányítói próbálták gesztusokat tenni saját legitimizálásuk érdekében, ebbe a keretbe illeszkedett az 58-as modern brüsszeli magyar pavilon, újbóli részvételünk a Velencei Biennálén, s ez a könyvbemutató is.

A visszaemlékezések alapján elementáris erejű volt az addig tiltott gyümölcs utáni sóvárgás. Tömött sorokban várták a budapestiek a bebocsátást, hogy először csak lapozgassák, majd a hiányos vagy éppen szemét hunyó ellenőrzést kihasználva el is emeljék a kiállított könyveket. Köztük a Képzőművészeti Főiskola és művészettörténeti tanszék hallgatói is, akik számára az ott kézbe vehető albumok jóval többet jelentettek a megszerezni, dicsekedni való státusszimbólumoknál.

A dogmatikus szocreál ugyanis Picasso békegalambja kivételével gyakorlatilag anatómia alá helyezte az impresszionizmus utáni nyugati művészet fejleményeit, nem tanítottak róluk semmit, a velük foglalkozó könyvek a könyvtárak zárt részlegébe kerültek. Kovalovszky Márta, Kovács Péter vagy másfelől Jovánovics és Lakner és a többiek persze tudták, hogy Joganszonon és Kisfaludi Stroblon túl is van élet. A kiállítás ezért adhatott számukra – Klimó Károly szavaival élve – „lélektani löketet”, a kor legmagasabb színvonalán álló reprodukciókkal ellátott, kézbe vehető, forgatható bizonyítékokat arról, hogy a világról és a művészetéről alkotott elképzeléseik egyszer majd megvalósíthatóak lesznek. S ahogy a kiállítás a maga 35 ezer látogatójával egy kénytelen-kelletlen megvalósult, de minden vargabetűn túl is elkerülhetetlen kulturális nyitás szimbólumává válhatott, úgy lettek az onnan gyorsuló ütemben hazalopott könyvek (szerencsére késő ősz volt, a kopott lódenekbe és a télikabátba e célra varrt belső zsebek megkönnyítették a dolgot) egy nehezen kivívott-megőrzött szabadságpotenciál és civil kurázi dokumentumaivá.

fotó: Berényi Zsuzsa

A raklapról minden látogató szabadon „ellophat” fejenként egy könyvet. A raklap körül, a csíkkal körbekerített területről időszakosan fényképek készülnek

Fotó: Berényi Zsuzsa

Mert bár néhány könyvet, így a Lakner által megszerzett Max Ernst-kötetet vagy az Altorjai által elhozott Braque-ot rongyosra lapoztak, a legtöbb esetben nem önmagában Rouault, Matisse vagy Léger (vagy a szintén elhozott szabásmintakönyv) volt a fontos, hanem a könyv színe-szaga, az általa közvetített szabad művészet ígérete.

A kurátorok által megszólaltatott tizenegy művész és művészettörténész – vérmérsékletük és alkatuk szerint eltérő mértékben, de – ma is lelkesítő emlékként gondol vissza az eseményre. A velük készített beszélgetések kerültek a kiállítás középpontjába, s ezek segítségével rajzolódik ki az esemény kontextusa is. Szóba kerülnek ugyanis más, a nyugat-európai művészetre résnyi bepillantást engedő helyszínek is. Ilyen volt mindenekelőtt az ugyancsak ekkortájt megnyílt Váci utcai Idegennyelvű Könyvesbolt, ahol szintén bele lehetett lapozni egy-egy, akkor csúcsmínőségűnek számító Skira-albumba, vagy ilyen lett röviddel később a Fészek könyvtára a legendás Molnár Éva alatt. Sokak szemét nyitotta fel 1961-ben a British Council vándorkiállítása Henry Moore szobrainak reprodukcióival. A bátrabbak – a megfigyelők gondos szeme előtt – a nyugati nagykövetségek könyvtáraiba és fogadásaira is elmerészkedtek. S ott voltak még azok a keszonba kényszerített művészek, Kassák és a volt Európai Iskola tagjai, akikről példát és információt egyaránt kaphattak a fiatalok. Ám hogy ez az út korántsem rózsaszirmokkal volt beszórva, az is jelzi, hogy egy 1961-ben a modern művészetről tartott ismeretterjesztő előadás a KISZ-ből való kizárással, egy 63-as engedély nélküli főiskolai kiállítás az intézményből való kizárással fenyegethetett, hogy a múzeumok fiatal munkatársai nem járhattak a nyugati kulturális intézetek nyelvtanfolyamaira.

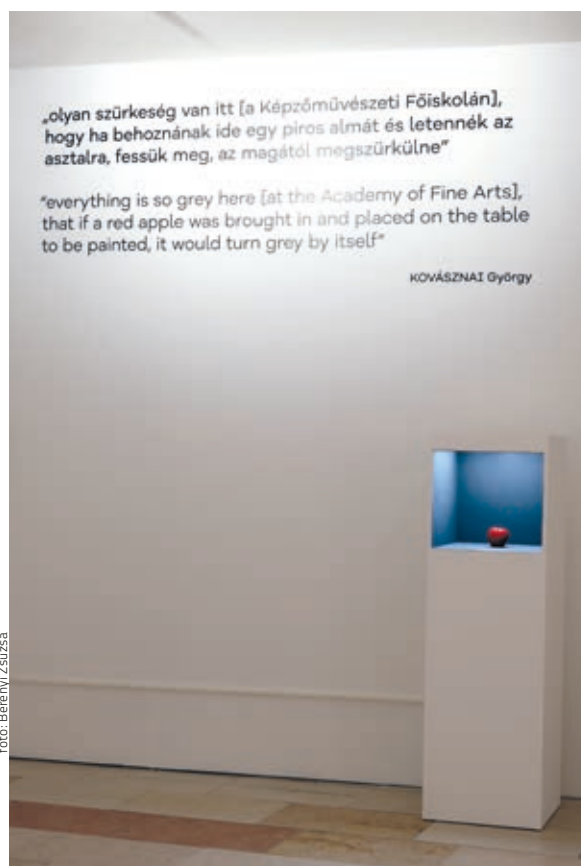
A visszaemlékezések egyik többször visszatérő motívuma volt a korszak szürkeségének, fakó mivoltának hangsúlyozása. Nemcsak a bérházak és kirakatok voltak koszosak, de hasonlóképp maszatolódtak össze a színek a kor szocreál és posztimpreszionista festményein is. Ma már nehéz elképzelni, de a fiatalok számára egy tiszta, élénk kék

Kiállítási enteriőr, interjú Pernecky Gézával, Kovalovszky Mártával, Kovács Péterrel, Klimó Károllyal, Gyémánt Lászlóval és Lakner Lászlóval

felület is revelatív erővel bírhatott, nem véletlen, hogy Tót Endrét például Korniss tanította meg egynemű színes felületet festeni.

Az amúgy nehezen bemutatható dolgokat is érzékeltesen megjelenítő kiállítás egy tanulságos installációban csúcsozódik ki. A beszélgetők rendre beszámolnak arról a zavarról, amelyet a többek között a hetedik parancsolaton is nyugvó erkölcsi normáik és a vágy tárlókban heverő „titokzatos tárgyának” eltulajdonítása közötti tusakodás okozott. A mai pillanatokon belül információkhoz jutó látogató aligha élheti át a dilemmát. Neki már csak egy, a múzeum selejtezésre váró kiadványait tartalmazó rekesz jutott, melyből mindenki szabadon választhat. Igaz, néha exponál a magasban elhelyezett fényképezőgép, de tolvajlásunkat legfeljebb majd a kurátorok kaján tekintete fogja ellenőrizni.

Kiállítási enteriőr Kovásznai György idézetével

Fotó: Berényi Zsuzsa